

УДК 930+94

Барабаш Ю.В.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ У ДОНБАСІ В 1920-Х РР.

В історичному аспекті висвітлюються аспекти становлення та розвитку пожежної охорони у Донбасі в 1920-х рр.

Ключові слова: пожежа, пожежник, пожежна охорона, пожежний інвентар, комунальне господарство, Донбас.

Невід'ємним елементом благоустрою будь-якої місцевості є пожежна безпека. У сучасних умовах, не дивлячись на можливість максимального залучення та втілення протипожежних заходів у життя, пожежі доволі часто спалахують. Так, за перші сім місяців 2011 р. кількість пожеж у країні, порівняно з аналогічним періодом 2010 р., зросла на 8,9% [1]. Серед причин: незадовільний технічний стан житлового фонду, будівель громадського призначення, що потребують капітального ремонту чи взагалі непридатні до оренди; низький рівень культури населення відносно дотримання правил пожежної безпеки як на підприємствах, так і вдома, а у більшій мірі – елементарна недбалість самих громадян; погодні аномалії. Але це один бік проблеми. Інший – характеризується рівнем діяльності пожежної охорони, спеціальних пожежних служб з метою запобігання та тушіння пожеж. Слабка фінансова підтримка, що спричинює проблеми з обладнанням, часто гальмує розвиток системи, особливо у вугільнопромисловому регіоні Донбас, де за даними Державного департаменту пожежної безпеки МНС у пожежах у країні в 2000-2009 рр. найбільшу кількість постраждалих зареєстровано в Донецькій області, хоча в 2008 р., порівняно з попереднім роком, там кількість пожеж зменшилася на 30% [5].

Історія пожежної охорони в Донецькому басейні є взагалі недослідженою, що й спричинює актуальність. Дане питання потребує особливої уваги в рамках мети розвідки – аналізу аспектів розвитку пожежної охорони комунальної сфери регіону, зокрема у 1920-х рр., тобто з приходом нової влади і встановленням нових завдань щодо відновлення зруйнованого війною комунального господарства.

Серед завдань постають такі: висвітлити процес формування пожежної охорони в регіоні; прослідкувати діяльність влади та комунальних органів у налагодженні пожежної безпеки; показати тенденцію спалаху пожеж у досліджуване десятиліття; виявити позитиви та недоліки в роботі пожежних команд поселень Донбасу; проаналізувати проблеми асигнування пожежної сфери.

На сучасному етапі історіографія з проблеми становлення та розвитку пожежної охорони в Донбасі у 1920-х рр. майже відсутня. Деякі аспекти висвітлив краєзнавець В.П.Стьопкін [6]. Через низький рівень інтерпретації

сучасними авторами вказаних питань, звернімося до джерельної бази, представленої архівними документами та виданнями 20-х рр.

У 1920-х рр. становлення пожежної охорони в Донбасі виявилось складним через низку матеріальних аспектів та недостатньої кількості кваліфікованих кадрів-пожежників. У травні 1921 р. начальник пожежного відділу звітував Донецькому губернському відділу комунального господарства про роботу пожежної команди у м. Бахмуті, яка утримувалася надалі до введення спеціального страхового податку на пожежну охорону за рахунок комунальних господарств і виконкомів: склад робітників команди визначався тарифними ставками або місцевими профспілками [7, арк. 17].

Однак асигнування комунальних господарств і виконкомів не давали можливості максимально поставити пожежну охорону на важіль значущості. Тому вдавалися до пошуку альтернативи у сенсі фінансування. До того ж, гострим було питання налагодження пожежної охорони на промислових підприємствах. Тож восени 1921 р. місцевими органами влади Донбасу було дано розпорядження про відновлення пожежних уповноважених на фабриках, заводах і т.д. за рахунок підприємств, а також про терміновий облік пожежних чергувань і ревізії. Цю організацію передбачалося закінчити до січня 1922 р. У той же час на засіданні Донецькгубкомгоспу і Донецькгубнадзвичайпожежкоманд на порядку денному було питання про ревізію всіх пожежних команд у Донецькій губернії. Постановили: створити ревізійну комісію у м. Бахмуті й такі ж комісії по повітам [7, арк. 22, 27].

За даними архівних документів, робота пожежних команд у губернії супроводжувалася такими недоліками: 1) недостатнє протипожежне обладнання пожежних обозів; відсутність коней і слабке постачання фуражем; 3) відсутність обмундирування для пожежників, головне – взуття. У звіті за квітень-листопад 1922 р. серед проблем, що вимальовувалися в процесі діяльності пожежних команд Донбасу, вирізнялися нестачі обладнання, інвентарю. Наприклад, у Слов'янську був лише один насос, що при псуванні останнього ставило пожежну команду міста у вкрай тяжкий стан, в інших містах було дуже мало рукавів, що могло спричинити проблему під час гасіння пожежі; у Маріуполі пожежна команда взагалі була недостатньою, особливо у людському та кінному складі, який суперечив розміру і характеру гаража [8, арк. 38, 67].

Загальні відомості про зареєстровані пожежі у районах Донецької губернії з 1.10.1921 р. по 1.11 1922 р. можна прослідкувати на прикладі даних таблиці.

Кількість пожеж у районах Донбасу з 1.10.1921 р. по 1.11 1922 р.

№	Назва повітів	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Разом
1	Бахмутський	2	9	6	3	5	1	1	1	-	-	3	-	2	33
2	Таганрозький	1	-	-	3	2	-	2	-	-	1	1	2	2	14
3	Маріупольський	-	-	6	2	2	-	-	2	-	1	1	1	-	15
4	Луганський	1	-	-	3	-	1	-	-	-	-	1	-	-	6
5	Юзівський	1	2	9	4	-	-	-	1	-	2	-	-	3	22
6	Слов'янський	-	-	-	2	5	-	1	-	-	-	-	-	2	10
7	Шахтинський	-	-	3	2	4	-	-	-	-	1	-	1	2	13
8	Старобільський	-	-	-	1	2	-	-	-	-	2	-	-	1	6
Разом		5	11	24	27	21	2	4	4		9	5	4	6	119

Дані таблиці свідчать, що найбільше спалахів було характерно для зимових місяців 1922 р., навіть враховуючи відсутність показників за деякі місяці. Найбільша кількість за вказаний період характерна для Бахмутського і Юзівського повітів.

Зазначимо, що стан пожежної справи у губернії поступово покращувався, але, відсутність коштів, а в деяких округах – відсутність уваги та ініціативи у той же час гальмували розвиток пожежної охорони. Особливо гострим було питання у сільській місцевості: на 3300 населених пунктів у губернії було лише 357 пожежних старост, 192 насоса, 388 діжок і 45 лінійок.

У 1924-1925 рр. картина розвитку пожежної охорони у Донбасі була такою. В Маріуполі пожежна охорона здійснювалася за допомогою пожежної команди, яка була у віданні міськгоспу. Складалася команда з 35 осіб. Стан обозу був добрий. Кількість пожеж у 1924 р. дорівнювала 14, а у 1925 р. їх було лише 7 [10, арк. 226]. Протипожежна охорона у Сталінському окрузі складалася з 2-х профкоманд – однієї комунальної, однієї заводської і 11 трудових дружин по охороні підприємств. Їхній стан був слабким, як і в сільській місцевості. Усі пожежні організації були забезпечені у достатній кількості необхідним пожежним інвентарем. Кількість пожеж в окрузі за 1924 р. – 125. З 1.10.1924 р. – по 1.08.1925 р. – 58. На протипожежні заходи у 1924 р. від Держстраху було отримано 2137 тис. крб., які витратили на ремонт сільського пожежного інвентарю, причому відремонтовано 20 пожежних труб [11, арк. 49-50]. У Луганську в 1924 р. була 1 пожежна команда, яка складалася з 30 осіб. В окрузі було 14 пожежних організацій. Сільська пожежна дружина була слабкою, не мала ні коштів ні обладнання в достатній мірі, існувала у 4-х поселеннях [9, арк. 29].

Однак на виробництві пожежні команди працювали не на відповідному рівні, що знайшло своє відображення на шпальтах місцевої преси. Наприклад, на Часов-Ярському заводі №2 діяла пожежна команда. «Тільки-но вступили на чергування, а пожежні вкладалися спати, тож перевіряти стан печей було нікому. Траплялося вже декілька випадків пожеж, які вчасно виявлялися кочегарами, а пожежні з'являлися вже наприкінці» – зустрічаємо в газеті «Кочегарка» за 1925 р., в якій замітки розміщалися і у римованій формі [4]:

С пожарными из Часов-Яра
Случится когда-нибудь грех:
Глядишь, вдруг во время пожара
Уснувшие могут сгореть.
И было б гораздо лучше.
Пожарных, поднявших храп
Заранее, на всякий случай,
Как след...окатить из ведра.

Загалом, протипожежна безпека почала посилюватися в Донбасі лише у другій половині 20-х років. Нормативно пожежну безпеку було поставлено на важіль життя лише у січні 1928 р., коли Сталінська міська рада прийняла обов'язкову постанову №1 – «Правила протипожежної безпеки». Цей документ зобов'язував усіх осіб терміново сповіщати про пожежу, також вони мали надавати і вдома і на підприємствах свої телефонні апарати для дзвінка до пожежної частини. Цікаво, що приватні особи були зобов'язані надавати доступ до своїх телефонних апаратів у разі пожежі з 6-ї години ранку до 22-ї години вечора. Виїзд пожежної команди на місце пожежі не оплачувався. За правилами заборонялося спалювати сміття у дворах та на вулицях, його необхідно було вивозити на «звалищне місце» [6, с. 200].

Питання дотримання пожежної безпеки в Донбасі на місцевому рівні супроводжувалося виданням низки обов'язкових постанов і у 1930 р., зокрема, обов'язковою вересневою постановою №42 (62), виданою Президією Луганської міськради робітничо-селянських та червоноармійських депутатів «Про пожежну охорону» надавалася чинність наступним правилам пожежної безпеки в Луганську: Розділ 1. «Про пожежну охорону житлових приміщень»; Розділ 2. «Про протипожежну охорону громадських місць та видовищ»; Розділ 3. «Про протипожежну охорону фабрично-заводських підприємств»; Розділ 4. «Про протипожежну охорону лісних склепів»; Розділ 5. «Про пожежну охорону склепів для нафти»; Розділ 6. «Про заходи протипожежної охорони при будівлі споруджень»; Розділ 7. «Про рух пожежного обозу в місті»; Розділ 8. «Про введення стандартних пожежних кранів»; Розділ 9. Про охорону вуличних пожежних кранів; Розділ 10. «Про протипожежну охорону зсипних пунктів» [3, с. 117-127.].

Справа пожежної охорони міст, особливо промислових центрів, а також і села набирала особливої ваги. Охорона промислових підприємств, радгоспів та колгоспів, захист селянських господарств стало за основу всіх заходів щодо посилення пожежних команд та розвитку добровільних товариств на селі наприкінці 1920-х рр. Зростання рік у рік бюджетних асигнувань на пожежну

охорону: у 1928/1929 р. до 7 млн крб., 1929/1930 р. до 8 млн крб., збільшення відрахувань від прибутків Держстраху та залучення коштів громадськості шляхом самообкладання дозволили останніми роками значно поліпшити й збільшити протипожежне устаткування. Зросли пожежні команди міст і добровільні дружини, останніх у 1927/1928 р. в країні було 5600, а у 1929/1930 р. – 7200. Пожежне устаткування села значно збільшено, в результаті досягнуто зменшення пожеж по селу на 25%, а по містах на 41% [2, с. 174].

Таким чином, у рамках інтерпретації проблем розвитку пожежної охорони в Донбасі у 1920-х рр. ми дійшли висновку, що то був складний період відновлення комунального господарства в країні, коли пожежна сфера потребувала надолуження своєї роботи у сенсі матеріальної бази, обладнання, кадрової складової. Але низка причин фінансового характеру, застарілості будівель житлового сектору, недбале ставлення громадськості до вогню призводили до спалаху пожеж у регіоні. Усе ж, місцеві органи влади намагалися усувати недоліки у роботі пожежних служб, хоча значно покращити розвиток пожежної охорони наприкінці досліджуваного десятиліття так і не вдалося.

У подальшому дослідженні ставимо за мету проаналізувати надзвичайні ситуації, пов'язані з пожежами і вибухами у вугільних шахтах Донбасу у 1920-х рр.

Література

1. В Украине выросло количество пожаров. – Режим доступу: <http://donbass.ua/news/ukraine/2011/08/15/v-ukraine-vyroslo-kolichestvo-pozharov.html>
2. Два роки п'ятирічки УСРР. Матеріяли до звіту Уряду за 1929 та 1930 роки XII Всеукраїнському з'їздові Рад. – Х., 1931. – 263 с.
3. Збірник обов'язкових постанов виданих Луганською міськрадою. 1930 р. – 127 с.
4. Кочегарка. – 1925. – 16 декабря.
5. Статистика пожаров в Украине в 2000-2009 годах (для учета в страховых тарифах). – Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/09/07/07/3825/>
6. Стёпкин В.П. История Донецка. Донецк, 2004. – 486 с.
7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф.5, оп. 1, спр. 408.
8. ЦДАВО України, ф.5, оп. 1, спр. 1764.
9. ЦДАВО України, ф. 337, оп. 1. Т. 2, спр. 3395.
10. ЦДАВО України, ф. 337, оп. 1. Т. 2, спр. 3396.
11. ЦДАВО України, ф. 337, оп. 1. Т. 2, спр. 3406.

Барабаш Ю.В. Становление и развитие пожарной охраны в Донбассе в 1920-х гг.

В историческом аспекте освещаются особенности становления и развития пожарной охраны в Донбассе в 1920-х гг.

Ключевые слова: пожар, пожарный, пожарная охрана, пожарный инвентарь, коммунальное хозяйство, Донбасс.

Barabash Yu.V. Formation and development of fire system in Donbass in 1920's.

In historical aspects the specific features of fire system formation and development in Donbass in the 1920's are shown.

Keywords: fire, fireman, fire protection, fire equipment, utilities, Donbass.

Рецензент: Михайлюк В.П., док. істор. наук, професор.

Стаття подана
20.02.2012